

โรคเอดส์ในเด็ก

รศ.พญ.ธันยวีร์ ภูธนกิจ

หน่วยโรคติดเชื้อเด็ก ภาควิชากุมารเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โรคเอดส์คือภาวะภูมิคุ้มกันบกพร่อง เกิดหลังจากที่ร่างกายได้รับเชื้อเอชไอวีเป็นระยะเวลาหนึ่ง แล้วไม่ได้รับการรักษาอย่างถูกต้อง ทำให้ภูมิคุ้มกันของร่างกายต่ำ จนเกิดโรคติดเชื้ออื่นๆแทรกซ้อน ดังนั้นในปัจจุบันที่มีการรักษาด้วยยาต้านไวรัสอย่างแพร่หลาย เด็กที่ติดเชื้อเอชไอวีจึงไม่ควรถูกปล่อยให้มียาการของโรคเอดส์หากมีประวัติว่าเด็กมีความเสี่ยงในการติดเชื้อเอชไอวี ควรได้รับการตรวจวินิจฉัยอย่างรวดเร็วและได้รับการรักษาที่เหมาะสมโดยการให้ยาต้านไวรัส เด็กที่ติดเชื้อเอชไอวีจะสามารถเติบโตมีสุขภาพที่แข็งแรง ใช้ชีวิตได้เหมือนปกติ การติดเชื้อเอชไอวีในเด็ก มักเกิดขึ้นในสองช่วงวัย ได้แก่ ทารกแรกเกิดอาจได้รับเชื้อจากแม่ที่ติดเชื้อเอชไอวี ส่วนในเด็กวัยรุ่นได้รับเชื้อมาจากการมีเพศสัมพันธ์โดยไม่สวมถุงยางอนามัย หรือจากการใช้เข็มฉีดยาร่วมกันจากการใช้สารเสพติด

ในหญิงตั้งครรภ์ที่ติดเชื้อเอชไอวีทารกมีโอกาสได้รับเชื้อ 3 ช่วง คือ ขณะตั้งครรภ์ ระหว่างคลอด และหลังคลอด ผ่านทางการกินนมแม่ โดยโอกาสที่ลูกจะติดเชื้อจากแม่ที่ตั้งครรภ์และไม่ได้รับการป้องกันสูงถึงหนึ่งในสี่ หรือ ร้อยละ 25 แต่หากแม่ได้รับคำแนะนำที่เหมาะสม และ กินยาต้านไวรัส จะลดโอกาสการติดเชื้อสู่ลูกเหลือเพียงร้อยละ 2 ในประเทศไทยมีโครงการป้องกันการติดเชื้อเอชไอวีในเด็ก ที่ผ่านจากการถ่ายทอดเชื้อจากแม่สู่ลูกในระหว่างการคลอดและการให้นมบุตรอย่างเป็นระบบ ในแต่ละปีมีเด็กทารกที่ติดเชื้อเอชไอวีจากแม่ประมาณ 100 คน ต่อปี โดยในปี พ.ศ. 2557 ทางกระทรวงสาธารณสุขร่วมมือกับหลายภาคส่วน รมงรค์การป้องกันการถ่ายทอดเชื้อเอชไอวีจากแม่สู่ลูกให้ลดลงต่ำกว่านี้ อีก โดยตั้งเป้าหมายว่าอัตราการถ่ายทอดเชื้อเอชไอวีจากแม่สู่ลูกควรจะลดลงต่ำกว่าร้อยละ 2 ซึ่งขั้นตอนสำคัญ ได้แก่

1. **หญิงตั้งครรภ์ และคู่สามี ต้องตรวจคัดกรองการติดเชื้อเอชไอวี** ในปัจจุบันหญิงตั้งครรภ์ที่มาฝากครรภ์ในโรงพยาบาลหรือศูนย์บริการสาธารณสุขจะได้รับการตรวจเลือดหาเชื้อเอชไอวีทุกราย แต่พบว่ามีเพียงหนึ่งในสาม ที่สามีมาตรวจเลือดคัดกรองการติดเชื้อเอชไอวีด้วย ซึ่งอาจจะเกิดจากไม่เห็นความสำคัญ หรือ กลัวการเจาะเลือด ในคู่สามีภรรยาที่มาฝากครรภ์ พบว่าประมาณ หนึ่งในห้า มีผลเลือดเอชไอวีต่างกัน หมายถึง สามีไม่ติดเชื้อเอชไอวี แต่ภรรยาติดเชื้อ หรือ สามีติดเชื้อแต่ ภรรยาไม่ติดเชื้อ ซึ่งในกรณีหลังนี้ หากสามีไม่มาเจาะเลือด เราจะไม่ทราบถึงความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นกับทารกได้เลยหากมารดาได้รับเชื้อเอชไอวีในระหว่างการตั้งครรภ์ หรือ ระยะเวลาให้นมบุตร ทารกจะมีความเสี่ยงสูงมากในการติดเชื้อเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่พลาดโอกาสในการป้องกันการติดเชื้อเอชไอวีให้แก่ทารก

2. **หญิงตั้งครรภ์ที่ติดเชื้อเอชไอวี ต้องได้รับยาต้านไวรัสในระหว่างการตั้งครรภ์** ในระหว่างการตั้งครรภ์ และการคลอด หากแม่มีปริมาณเชื้อไวรัสเอชไอวีในเลือดสูง ทารกจะมีโอกาสติดเชื้อสูง การกินยาต้านไวรัสจะช่วยลดปริมาณเชื้อเอชไอวีลงอย่างรวดเร็ว โดยแนะนำให้หญิงตั้งครรภ์ที่ตรวจพบว่าติดเชื้อเอชไอวีเริ่มยาทันที โดยทั่วไปหลังจากกินยาต้านไวรัสไปประมาณ 3-6 เดือน ปริมาณไวรัสในเลือดจะลดต่ำลงมาก และ โอกาสที่จะถ่ายทอดเชื้อไปทารกก็ต่ำลงมากตามไปด้วย

3. **ทารกต้องงดนมมารดา และได้รับการตรวจเลือดเพื่อวินิจฉัยว่าติดเชื้อเอชไอวีหรือไม่ ที่อายุ 1 เดือน** แม่ที่ติดเชื้อเอชไอวี จะมีเชื้อออกมาทางน้ำนมด้วย จึงไม่ควรให้ลูกดูดนมแม่ ทางกรมอนามัย มีนมผงแจกให้ทารกที่คลอดจากมารดาติดเชื้อเอชไอวีในช่วงขวบปีแรก ส่วนการตรวจว่าเด็กติดเชื้อเอชไอวีจากแม่หรือไม่ สมัยก่อนการเจาะเลือดจะ

ทำการตรวจหาเชื้อไวรัสเอดส์จึงจำเป็นต้องรอให้เด็กอายุ 12-18 เดือน แต่ในปัจจุบันสามารถตรวจเลือดเพื่อหาเชื้อไวรัสเอดส์ในเลือดได้ตั้งแต่อายุ 1 เดือน โดยสามารถส่งตรวจได้ที่กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ทุกแห่งทั่วประเทศ โดยส่งเป็นเลือด หรือ เลือดหยดลงบนกระดาษกรองซับส่งทางไปรษณีย์ก็ได้ โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายในการตรวจ

เด็กวัยรุ่น เป็นอีกช่วงวัยหนึ่งที่สามารถติดเชื้อเอชไอวีได้ โดยผ่านทางเพศสัมพันธ์ จึงควรเน้นให้ความรู้ และ สร้างทัศนคติแก่วัยรุ่นว่าการติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์ รวมถึงเอชไอวี สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคน เนื่องจากผู้ติดเชื้อเอชไอวี ในระยะแรกไม่มีอาการแสดงใดๆ ดังนั้นเมื่อมีเพศสัมพันธ์ควรใช้ถุงยางอนามัยทุกครั้ง วัยรุ่นบางคนมีความเชื่อ หรือความเข้าใจที่ผิดว่าถุงยางอนามัย มีไว้ใช้เฉพาะในการซื้อขายบริการทางเพศ หากมีเพศสัมพันธ์กับคู่อุปถัมภ์หรือแฟน ไม่จำเป็นต้องใส่ หรือ การใส่ถุงยางอนามัยเป็นการบ่งบอกถึงความไม่ไว้ใจกัน ซึ่งความเชื่อที่ผิดนี้ทำให้มีการแพร่ของเชื้อเอชไอวีในวัยรุ่นได้ ในกรณีที่มิใช่เพศสัมพันธ์โดยไม่ป้องกัน และ คิดว่ามีความเสี่ยงสูงในการติดเชื้อเอชไอวี สามารถปรึกษาแพทย์เพื่อ พิจารณากินยาต้านไวรัสเพื่อป้องกันการติดเชื้อเอชไอวีได้ แต่ต้องเริ่มยาโดยเร็วที่สุดภายในเวลาไม่เกิน 3 วันโดยสุทธยาต้านไวรัสคล้ายกับกรณีบุคคลากรทางการแพทย์ถูกเข็มตำ โดยให้ยาต้านไวรัสเป็นเวลา 4 สัปดาห์

ด้านการรักษาเด็กติดเชื้อเอชไอวีถึงแม้จะยังไม่มียาที่รักษาการติดเชื้อเอชไอวีให้หายขาด แต่ปัจจุบันถือว่าเป็นโรคที่ควบคุมได้ เด็กติดเชื้อเอชไอวี ไม่จำเป็นต้องป่วยเป็นเอดส์ หากได้รับการรักษาตั้งแต่เนิ่นๆ เพราะ ยาต้านไวรัสจะทำให้จำนวนเชื้อเอชไอวีน้อยลงมาก ภูมิคุ้มกันก็จะค่อยๆคืนกลับมาเป็นปกติ ร่างกายแข็งแรง ดังนั้นเด็กที่ได้รับเชื้อเอชไอวี ตั้งแต่ในช่วงวัยทารก หากได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม กินยาต้านไวรัสสม่ำเสมอ สามารถเติบโต ไปโรงเรียน ใช้ชีวิตในสังคมได้ มีอายุยืนยาวได้ไม่แตกต่างจากเด็กคนอื่นที่ไม่ติดเชื้อ ในประเทศไทยมีเด็กที่ติดเชื้อเอชไอวีจากแม่ได้รับยาต้านไวรัสอยู่เกือบหนึ่งหมื่นคน ส่วนใหญ่กำลังเติบโตเข้าสู่วัยรุ่น หลายคนเข้าสู่วัยทำงาน หลายคนมีครอบครัว มีลูกที่ไม่ติดเชื้อเอชไอวี การกินยาต้านไวรัสนั้นจำเป็นต้องกินต่อเนื่องทุกวันอย่างสม่ำเสมอ มีบางคนเข้าใจผิดว่า เมื่อกินยาต้านไวรัสจนร่างกายแข็งแรงแล้ว ปริมาณไวรัสเอชไอวีในเลือดอยู่ในระดับต่ำมาก อาจจะหายแล้ว จึงหยุดกินยาต้านไวรัส สิ่งที่จะเกิดตามมา คือ ไวรัสเอชไอวีจะเพิ่มกลับมาอย่างรวดเร็ว และมีความเสี่ยงที่จะหลุดลงเข้าสู่ระยะเอดส์ได้ ถึงแม้จะยังไม่มียาต้านไวรัสที่กำจัดไวรัสเอชไอวีออกไปได้จากร่างกายได้ทั้งหมด แต่มีการพัฒนาวิจัยยาต้านไวรัสใหม่ๆ ตลอดเวลา ในปัจจุบันมียาต้านไวรัสที่กินวันละ 1 เม็ด วันละครั้ง แต่ในอนาคตจะมียาที่ออกฤทธิ์ได้ยาวนานขึ้น อาทิเช่น ยาฉีดเดือนละครั้ง เป็นต้น

การทำให้ผู้ติดเชื้อเอชไอวีเข้าสู่ระบบการดูแลรักษาโดยเร็วที่สุด จะช่วยลดการแพร่เชื้อและช่วยให้มีผู้เสียชีวิตจากโรคเอดส์น้อยลง ดังนั้นผู้ที่มีความเสี่ยงในการติดเชื้อเอชไอวี ควรตรวจเลือดว่าติดเชื้อเอชไอวีหรือไม่ตั้งแต่เนิ่นๆ ไม่ควรรอจนมีอาการเจ็บป่วย หรือเข้าระยะที่ภูมิคุ้มกันในร่างกายบกพร่อง จนมีอาการแสดงของระยะเอดส์ เช่น มีเชื้อราในปาก เป็นวัณโรคปอด ผอม มีตุ่มคันตามตัว อุปสรรคสำคัญของการตรวจเลือดในวัยรุ่นหรือวัยผู้ใหญ่ คือ ความกลัวที่จะรู้ผลเลือดของตนเอง หรือ ความกลัวที่จะถูกปฏิเสธ หรือ ถูกรังเกียจ จากสมาชิกในครอบครัว เพื่อน หรือ คนในสังคม สำหรับอุปสรรคสำคัญในการวินิจฉัยการติดเชื้อเอชไอวีในเด็กเล็ก คือ การปิดบังผลเลือดในครอบครัว บางครั้งเด็กได้รับการเลี้ยงดูโดยปู่ ย่า ตา ยาย หรือ ญาติ โดยไม่ทราบว่ามีมารดาติดเชื้อเอชไอวี จึงไม่ได้พาเด็กมาตรวจเลือด ดังนั้นการติดตามหญิงตั้งครรภ์ที่ติดเชื้อเอชไอวี ควรมีการประสานงานกันและติดตามจนทราบผลเลือดว่าเด็กติดเชื้อเอชไอวีหรือไม่ ซึ่งในปัจจุบันสามารถตรวจได้ตั้งแต่ทารกอายุ 1 เดือน จะช่วยให้ทราบภาวะการติดเชื้อของทารกได้อย่างเร็วขึ้นมาก บางครั้งผู้ปกครอง

เด็กมีความเข้าใจ หรือความเชื่อที่ไม่ถูกต้อง คิดว่าหากเด็กที่คลอดจากมารดาติดเชื้อเอชไอวี ร่างกายแข็งแรง ไม่เคยเจ็บป่วยนอนโรงพยาบาลในช่วงวัยเด็กเล็ก แสดงว่าไม่น่าจะติดเชื้อเอชไอวี แต่ในความเป็นจริงทารกที่ติดเชื้อเอชไอวี ประมาณครึ่งหนึ่งจะมีอาการแสดงตั้งแต่ในขวบแรก เช่น ฝ้าในปาก ปอดบวม น้ำหนักน้อย เลี้ยงไม่โต ท้องใหญ่จากภาวะตับม้ามโต เป็นต้น แต่อีกประมาณครึ่งหนึ่งจะยังมีอาการแสดงไม่ชัดเจน และมีภูมิคุ้มกันค่อยๆ ต่ำลงช้าๆ และไปมีอาการเจ็บป่วยเมื่ออายุประมาณ 8-12 ปี แล้วจึงมีอาการแสดงของโรคติดเชื้อหรือเริ่มมีอาการของเอดส์ เช่น เป็นวัณโรค ติดเชื้อราในสมอง เป็นต้น ซึ่งในกลุ่มนี้หากได้รับการตรวจเลือด และ ได้รับการรักษาด้วยยาต้านไวรัส เด็กก็จะมีสุขภาพแข็งแรง โดยไม่ป่วยถึงขั้นเอดส์

เด็กติดเชื้อเอชไอวี สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ที่ บ้าน โรงเรียน หรือ ในชุมชน เชื้อเอชไอวีไม่ติดต่อจากการสัมผัส ไม่มีเชื้อไวรัสออกมากในเหงื่อ น้ำตา น้ำลาย อุจจาระ ปัสสาวะ ดังนั้นเด็กที่มีเชื้อเอชไอวีสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นและใช้ชีวิตประจำวัน เช่น รับประทานอาหาร ไปโรงเรียน ได้ตามปกติ ในอดีตที่ยังไม่มีการรักษาด้วยยาต้านไวรัสอย่างแพร่หลาย คนในสังคมอาจมีความเข้าใจ และทัศนคติที่ผิดเกี่ยวกับการติดต่อของเชื้อเอชไอวี ทำให้สังคมรังเกียจ และ กีดกันเด็กติดเชื้อเอชไอวี ทำให้เด็กติดเชื้อเอชไอวีหลายคนถูกปฏิเสธจากโรงเรียน หรือ เพื่อนบ้าน แต่ในปัจจุบัน หากคนในสังคมเปิดใจให้กว้าง และเรียนรู้เกี่ยวกับการติดเชื้อเอชไอวี และ พร้อมที่จะอยู่ร่วมกัน จะช่วยให้เด็กและครอบครัวของผู้ติดเชื้อสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขขึ้น

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 โครงการเอดส์สหประชาชาติ รมณรงค์เรื่องเอชไอวี โดยใช้คำขวัญว่า “Getting to zero” โดยมีเป้าหมาย 3 ข้อ กล่าวคือลดจำนวนผู้ติดเชื้อเอชไอวีรายใหม่, ลดจำนวนผู้ติดเชื้อเอชไอวีที่เสียชีวิตจากเอดส์และลดการแบ่งแยก หรือ กีดกันผู้ติดเชื้อเอชไอวีออกจากสังคมนโยบายดังกล่าวสามารถเป็นจริงได้ หากคนในสังคมมีความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องต่อเรื่องเอชไอวีและเอดส์ รู้จักป้องกันตนเองจากการติดเชื้อ ตรวจเลือดคัดกรองการติดเชื้อเอชไอวี หากพบว่าติดเชื้อเอชไอวี รับการรักษาด้วยยาต้านไวรัส ซึ่งมีบริการในโรงพยาบาลต่างๆ ทั่วประเทศ